

A POLITÚROS FEDELŐ KÖNYV

SAFFER PÁL

Már az első találkozásunk, az ismerkedésünk is mókás volt. Hárman tartoztunk egy csoportba, két fiú és egy lány, és amikor összekötőnk, akit csak úgy ismertünk, hogy Dzseki, összehozott bennünket, a lány a kezét nyújtotta, és azt mondta, hogy Gizi. Ő várt egy pillanatig, a szeme huncutul megcsillant, azután ő is kezét nyújtott, és azt mondta, hogy Géza.

Nem ellenőrizhettem, hiszen egyikünk se tudta a másikról, hogy honnan jön és hova megy, kérdezni pedig szégyelltem, mert ki tudja, hogyan fogták volna fel. Ezért sokáig kételkedtem, hogy ez az igazi neve. Azt hittem, hogy csak a tréfa kedvéért mondta. És minél jobban megismertem, minél többet voltam együtt vele, annál inkább gyanakodtam.

Mert mindenből tréfát űzött. Egy szép napon közölte velünk, hogy a legújabb mestersége aszfaltkoptató. Időbe telt, mire kiszedtük belőle a lényegét: hogy a könyvkötő műhely, ahol dolgozott, tönkrement és ő munka nélkül maradt. Tréfásan utánozta a „kecsketollasok” felvonulását a „kormánykeréktartó úr” előtt — bunyevác léteére kifogástalanul beszélt magyarul, és szókincséből ítélve, aki tanította, nemcsak nyelvleckéket adott neki —, és mindig volt egy-egy új vicce Hitlerről vagy az „ejtőernyősökről”.

Nagy, hórühorgas gyerek volt, jóval magasabb tőlünk, és talán ez is a tréfához tartozott, valahol ott a magasban, a választékra fésült szőke haj alatt egy ikék szemű babaarc mosolygott a világra.

De nemcsak másokról gyártotta a vicceket, bennünket sem kímélt. Kicsúfolt, ha az újságok hírei alapján vitatkoztunk a háborúról, mert az újságban úgyszincs más, csak a fasiszták hazudozásai. Nem igaz, hogy a németek olyan gyorsan nyomulnak előre Oroszországban, vagy ha igaz, akkor az csapda: a Vörös Hadse-

reg törbe csalja őket, azután szétmorzsolja, mint a semmit. És mutatta, mosolyogva, hosszú ujjait összedörzsölve, hogyan morzsolja a Vörös Hadsereg a fasisztákat és szórja szét őket a végtelen sztyeppeken, mint a szél.

És hogy szavainak nyomatékot adjon, idézett nekünk valami könyvből, amit csak ő ismert, aminek a címét se akarta megmondani — azt nem olvashatja mindenki, az titok —, de amely szerint a Vörös Hadseregnek az a stratégiája, hogy az ellenséget a saját területén veri meg.

Így mondta, és belemosolygott ámuló, bamba képünkbe, amelyről nemcsak az olvasottságának kijáró tiszteletet olvashatta le, de azt is, hogy mennyi mindent kérdeztünk volna, ha lett volna megszünk hozzá: először is azt, hogy mi az a stratégia, másodszer pedig, és különösen, hogy melyik az a saját föld, amelyen a Vörös Hadsereg megveri az ellenséget; kinek a saját földje? Mert hiszen saját földje mindkettőnek volt, a németeknek, meg az oroszoknak is, bár az utóbbiaké legnagyobb rémületünkre vészesen fogyott.

Mosolygott, és bizonyára mulatott magában, hogy nem merünk semmit kérdezni, nehogy még butábbaknak látszunk, mint amilyenek vagyunk, és csak annyit mondott:

— Zöldfülűek, gondolkozatok egy kicsit.

Az egyetlen dolog, amiben nem ismert tréfát, a mozgalmi feladat volt. De ezt is különösen, valahogy a maga módján csinálta. Ha Dzseki jött a találkozónkra kiosztani a feladatokat, mindig ő vállalta a nehezét, és ha valamelyikünk hangjában, tekintetében tévovázást érzett, nyomban közbeszólt:

— Majd én elintézem azt is, hagyd a zöldfülűt.

És közben füttyörészett. Ha nem beszélt, örökké füttyörészett, rendszerint az indulót a „Pasztir Kosztja” című orosz filmből, amelyet közvetlenül a háború előtt pergették a városi moziban. Hiába figyelmeztettük, hogy ne füttyülje, mert valaki ráismerhet a melódiára és póruljára, ő csak nevetett:

— Zöldfülűek, csak nem képzelitek, hogy a „csingálók” zeneiskolába jártak?

Azután egyszeriben nótát váltott. Napokig füttyörészte kitaratóan, de senki sem figyelt fel rá. Megszoktuk, hogy állandóan füttyörészik, és örültünk, hogy végre megszokott a Pasztir Kosztjáról. Egyszer, amikor ketten maradtunk, nem bírta tovább, és megkérdezte, hogy ismerem-e azt a proli nótát, hogy „Hej, te bunkócska, te drága...”, és elfüttyülte az újabb dallamot.

Szégyenkezve ráztam a fejem, hogy nem ismerem a proletár dalt, mire ő nevetve rávágta:

— Nem baj, zöldfülű, még megtanulhatod. De ugye szép dal?

Bólintottam, bár nem túl nagy meggyőződéssel, mert közben ismételtettem magamban a hallott szöveget, és nem ment a fejembe, hogyan lehet egy bunkócska drága.

Azután Géza eltűnt a szemem elől. Megkezdődtek a letartóztatások, és csak hosszú hónapok múltán találkoztunk újra a börtönben.

— Fel a fejfel, pajtás, teljes ellátásunk van! Rólunk a magyar királyi kincstár gondoskodik! — mondta jó hangosan, amikor az újoncoknak kijáró háromhavi magánzárka után találkoztunk a közös zárkában, azután megölelt, és a fülembre súgta:

— Már három hónapja csak órák kérdése, hogy a németek bevonuljanak Moszkvába.

Emberi szótól elszokott fülem először csak azt hallotta, hogy „órák kérdése”, és elkecsereyedtem. Azután lassan világosság gyúlt, és elkezdtem nevetni. Hónapok után ekkor nevettem először.

Ő pedig állt, mosolygott, és valahonnan a magasból az a hamis kék szem kacsintott egyet. Vártam, hogy majd azt mondja, zöldfülű, de nem mondta. Se akkor, se soha többet.

Még egyszer azért kicsúfolt. Akkor, amikor megmutattam neki a verseimet, amelyeket kenyérbéltből gyúrt lapocskákra véstem a magánzárkában. Pocsék versek voltak, ezt inkább éreztem, mint tudtam, és azt hittem, hogy ezért csúfol. De hirtelen elkomolyodott és rám förmedt:

— Te hülye! Olyan sok kenyeret kaptál a magánzárkában, hogy nem tudtad megenni? Vagy talán tüdősz alkarsz lenni, mint egy romantikus költő?!

Sokáig nem esett többé szó a versekről. Esténként, amikor ránk zárták az ajtót, beszélgettünk mindenről, csak a versekről nem. Egy este azonban, amikor felkísérték a műhelyből, ahol dolgozott, leült az ágyam szélére, mosolygott, és kacsintott. Tudtam, hogy megint valami huncutság készül.

— Tartsd a tenyered, hoztam neked egy kis olvasnivalót.

Bambán nézhettem rá, mert elnevette magát. De azért kinyújtottam a tenyerem. Még egy kacsintás, és valóban beletette az olvasnivalót. Belefért. Egy könyvecske volt, akkora, mint egy gyufásdoboz. Díszes politúrozott fából volt a fedele.

— A fedelét az asztalosműhelyben dolgozó elvtársak csinálták

— tette hozzá szinte ijedten, nehogy a más munkáját esetleg neki tulajdonítsam.

Kinyitottam a könyvet, és az első oldalon, apró gyöngybetűkkel, ott volt a vers a kenyérlapocskáról, utána más versek, a többi elvtársaké más zárkából, ugyanolyan rosszak, mint az enyém. Valaki mégis összegyűjtötte őket.

Így tudtam meg, hogy a börtönben mások is írtak verset. Címe is volt a könyvnek: „Rácsok mögött”.

Azután lassan az a szörnyű tél is elmúlt, és a németek még mindig nem vonultak be Moszkvába. Nem tudtuk pontosan, hogy mi történik, lehet, hogy a tavasz is közrejátszott, de mi úgy éreztük, hogy valami alapvetően megváltozott a világon. És ez elegendő volt a reményhez.

Akkor jött a parancs, hogy szedjük össze a holminkat. Amikor már kivезettek bennünket a zárkából, akkor mondták meg, hogy elszállítanak néhányunkat, a legfiatalabbakat — úgy mondták — a fiatalkorúak fogházába.

Addig is börtönben voltunk, de az valahogy más volt. Tudtuk, hogy ott van körülöttünk a kedves város, a közelünkben vannak azok, akiket szeretünk, és úgy éreztük, hogy van még valami közünk az élethez. De hogy most hova visznek, hol van az a fiatalkorúak fogháza és létezik-e egyáltalán, vagy csak fedőneve valami újabb szörnyűségnek, amelyben már nem leszünk többé emberek, azt egyikünk se tudta.

Amikor egymáshoz láncolva útra készen felsorakoztattak bennünket az iroda előtti folyosón, Géza szorgalmasan söprögetett ott valami láthatatlan szemetet. A közelembbe érve rám förmedt:

— Nagy dolog! A fiatalúr szállodát cserél. Mit lóगतod az orrod!?

Azután, látva talán, hogy a mókába csomagolt hideg tus ezúttal nem segít, enyhébben hozzátette:

— Fel a fejjel, pajtás, már nem tarthat sokáig...

Még akart valamit mondani, talán arról, hogy a németek sose jutnak el Moszkvába, de közben kijött az őr az irodából, és ráförmedt, hogy takarodjon.

Kacsintott hát egyet, és elmenőben elkezdte dúdolni, hogy: „Hej, te bunkócska, te drága, hej te eleven fa gircses-göröcsös ága...” Ezt ismételte elmenőben a folyosón, és időnként nevetve visszánézett, hogy halljuk-e.

— Mit vigyorog ez, mint a fakutya? — kérdezte az őr gyanakodva, de nem válaszolt neki senki.

Így történt. De az is lehet, hogy nem egészen így volt. Negyven év távlatából össze is zavarodhat a dolgok sorrendje, és elmosódhatnak a részletek. A politúros fedelű kis könyvet azonban még mindig őrzöm.

Bennünket akkor elvittek, és Gézával nem találkoztam többet. Azt mondták, hogy meghalt, valahol messze, értelmetlenül. Akitől hallottam, úgy mondta ezt, mintha egyáltalán lehetne valami értelme annak, ha meghal egy szőke, mosolygós, nyakigláb gyerekember.

No, de nem akarok én a halál értelméről vagy értelmetlen voltáról vitatkozni. Én tagadni akarom a halált. Azt akarom elmondani, hogy Géza nem halt meg, velem van.

Egyre gyakrabban velem van, amióta kezd szürkülni körülöttem az ősz. Néha, esténként, amikor már alszik a ház, mert mindketten szégyellménk az érzélgősséget, titokban előveszem a politúros fedelű könyvet.

— Mit lógatod az orrod!? Fel a fejjel, pajtás — mondja ilyenkor, és mosolyogva kacsint —, meglátod, hogy kifogunk mi a halálon!

Azután, nehogy szerénytelennek tartsam, nehogy félreértsem, hogy ki az, aki kifog a halálon, dúdolni kezdi a régi nótát:

— Hej, te bunkócska, te drága, hej, te eleven fa gircses-görccsős ága...

De csak ennyit. A teljes szöveget azóta se tanulta meg.